

A. Ros, *Kleine kerkgeschiedenis van de West-Veluwe. Voorgeschiedenis, wording en beginjaren van de Gereformeerde Gemeente te Barneveld* (Houten: Den Hertog, 1985, 235 blz., f37,50, ISBN 90 331 0467 9).

De aanduiding 'kleine kerkgeschiedenis' in de titel van dit boek slaat niet op de omvang of feitelijke volledigheid daarvan, maar bedoelt een typering van de inhoud te geven. De 'grote kerk', dat is en blijft voor de bevindelijke gereformeerden die in de Gereformeerde Gemeenten hun kerkelijk tehuis gevonden hebben, de Nederlandse Hervormde Kerk, de vaderlandse kerk der hervorming — ook al hebben zij zich daaraan uit onvrede over de te geringe diepgang en ernst van prediking en kerkelijk leven al een eeuw onttrokken. Hun eigen Gereformeerde Gemeenten, landelijk inderdaad een vrij kleine groep, plaatselijk hier en daar bepaald niet, blijven ze de 'kleine kerk' noemen. Het lijkt een weerspiegeling van hun teruggetrokken karakter, van hun door een sterke zondekennis gestimuleerd besef van de menselijke onmacht en nietigheid.

Na een beknopt overzicht van de vroegere lokale kerkgeschiedenis schenkt de auteur vrij uitgebreid aandacht aan P. J. baron van Zuylen van Nijvelt, een voormalig marine-officier die op 'De Schaffelaar' in Barneveld woonachtig was en contacten onderhield met de vader der Afscheiding van 1834 ds. Hendrik de Cock (zonder overigens met diens beweging mee te gaan). Dat levert een interessant beeld op van deze merkwaardige man, die even weinig aarzelde zijn dienstbode te huwen als koning Willem I aan te schrijven. Directe betekenis voor de latere ontwikkeling van de Gereformeerde Gemeente in Barneveld lijkt Van Zuylen overigens niet te hebben gehad. De ontstaansgeschiedenis in engere zin daarvan begint enkele decennia later, met het optreden van oefenaars en kruisdominees (voorgangers uit de Christelijk Afscheiden Gereformeerde kerken onder het Kruis, die weigerden officiële erkenning aan te vragen) in gezelschappen van vromen in de regio. Vanaf 1887 organiseerde een 'Comité ter bevordering van de Godsdienst' diensten in Barneveld, waar voorgangers van diverse maar immer 'zwarte' signatuur optraden; in 1895 kwam het tot kerkinstituering. De groei van deze Gereformeerde Gemeente wordt door Ros beschreven tot 1915.

Niet het minst interessante element uit dit boek is de beschrijving van de verhouding tot de doleantie, die immers in het nabije Kootwijk en Voorthuizen haar vroege brandpunten had. De grenzen tussen beide richtingen waren vaag en vloeiend. De door Ros gepubliceerde correspondentie tussen de dolerende predikant Houtzagers en de regelmatig in Kootwijkerbroek optredende Elias Franssen (die de eerste predikant bij de Gereformeerde Gemeente van Barneveld zou worden) laat zien welke afstand er in theologisch opzicht, in godsdienstbeleving en kerkrechtelijk denken tussen beide stromingen bij alle overeenkomsten bestond.

Deze lokale kerkgeschiedenis is met sympathie en als het ware van binnenuit geschreven; ze lijkt ook in eerste instantie voor intern gebruik bestemd. Daardoor en door de vele erin opgenomen documenten en brieven wordt een rechtstreekse kennismaking mogelijk met de denk- en belevingswereld van de bevindelijke, 'zwarte' rechterzijde van het gereformeerd protestantisme, die bij velen niet meer en beter bekend staat dan als de groep van mensen die tot 'de zwarte-kousen-kerken' of, wat moderner, de aanhangers van 'het Veluwe-geloof' behoren. Kwalificaties die even stereotyp lijken als de in die kring geliefde aanduiding 'we-relds' voor van eigen beproefd patroon afwijkend gedrag.

G. J. Schutte

RECENSIES

J. Verschaeren, *Julius Vuylsteke. Klauwaard & Geus (1836-1903)* (Kortrijk: J. van Ghemert, 1984, 486 blz.).

Julius Vuylsteke was één van de centrale figuren van het ontluikende Vlaamse liberalisme in de tweede helft van de negentiende eeuw. Met een studie over deze markante en complexe figuur, die lange tijd een 'vergeten bestaan' heeft geleid, promoveerde J. Verschaeren tot doctor in de letteren en wijsbegeerte (geschiedenis) aan de KU Leuven.

Julius Vuylsteke werd in 1836 te Gent geboren als tweede onwettige zoon van Barbara Devisschere. Na zijn moeders huwelijk met magistraat Jourdan Vuylsteke, werd hij tot diens zoon gewettigd. Intussen was hij al leerling aan het Gentse atheneum waar hij onder invloed van zijn leraar Nederlands, J. F. J. Heremans, interesse kreeg voor de Vlaamse beweging. Deze periode (1851-1852) waarin hij ook het katholieke geloof van zijn moeder afzwerde, vormde een belangrijke breuk in zijn leven.

Na zijn humaniora studies trok Vuylsteke naar de Gentse Rijksuniversiteit om er rechten te studeren. Daar engageerde hij zich fel in het studentenleven. Hij bouwde 't Zal wel Gaan uit tot een centrum van vrijzinnige en Nederlandse gezindheid en hij was actief in de strijd rond de toenemende katholiek-vrijzinnige tegenstellingen.

Als jonge advocaat ontplooidde Julius een veelzijdige activiteit. Zijn advocatenpraktijk lijkt niet erg succesvol te zijn geweest. Wel onderscheidde hij zich in zijn ijver voor de vernederlandsing van het gerecht. Zelf pleitte hij in het Nederlands en verwierf daarmee landelijke bekendheid in de zaak Karsman. Wellicht ten koste van zijn advocatuur was zijn engagement in de Vlaamse beweging waar juist op dat moment zich nieuwe tendenzen aftekenden. De politieke actie kreeg de bovenhand en de unionistische geest van vroeger werd nu verlaten. Voor Vuylsteke was de Vlaamse beweging 'als de ontwakings van een lang verdoofd nationaal gevoel, de herleving van een volk, een heilige strijd voor de nationaliteit. Het was een taalkwestie, een beweging die steunend op historische, juridische en grondwettelijke gronden de ongeschonden bewaring wilde van een bedreigde stammationaliteit. De politieke actie was een must ... ' (458). In 1861 verwoordde hij zijn Vlaams-liberaal credo in *La question flamande et le libéralisme*.

Vuylsteke legde er zich bijzonder op toe tot dan toe neutrale organisaties of instellingen tot het liberalisme te 'bekeren'. We vermelden hier De Taal is gans het Volk, het Vlaams Verbond en het Willemsfonds. Van dit laatste werd hij in 1862 algemeen secretaris. Hij bouwde het verder uit tot een landelijke organisatie met regionale afdelingen en een brede activiteitenwaaier. Als reactie zou het katholieke Davidsfonds gesticht worden (1875).

Voor Vuylsteke was de Vlaamse beweging essentieel liberaal en vrijzinnig. Dat resulteerde in zijn actie voeren in de Gentse liberale partij. Hij had een aanzienlijk aandeel in het herinrichten van de Vlaamse liberale Vereniging. Mede dankzij de steun van de orangistische loge Le Septentrion kwam hij op de lijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1869. Hij werd verkozen en spande zich als raadslid in voor de vernederlandsing van het gemeentebestuur. Overigens met eerder geringe resultaten.

Een politieke carrière sprak hem ogenschijnlijk wel aan en in 1874 stelde hij zich kandidaat bij de parlementsverkiezingen. Maar het werd een débâcle. In welke mate dit heeft mee-